

*Faragó T., 1999: Magyarország környezeti stratégiája (II.2) és
a Nemzeti Környezetvédelmi Program (V.1).
In: A környezet minőségének javításával, a környezetközpontú irányítási
rendszerekkel kapcsolatos kezdeményezések elősegítése.
OMFB - Szenzor, Budapest*

MAGYARORSZÁG KÖRNYEZETI STRATÉGIÁJA

A stratégia szükségessége és koncepciójának megalapozása

A hazai környezetvédelem és a természetmegőrzés hosszabb távú célkitűzéseinek és alapvető feladatainak meghatározására számos kezdeményezés született egyrészt kormányzati szinten (előbb az OKTH keretében, majd a környezetvédelmi minisztériumban), másrészt különböző nem-kormányzati szervezetek részéről.

A kormányzati környezetstratégia alakításának jelentős állomása volt a Kormány Rövid- és Középtávú Környezetvédelmi Intézkedési Tervének elfogadása 1991-ben. E terv is már korszerűnek tekinthető stratégiai elvek és prioritások alapján készült. A további stratégiai munka szempontjából lényeges volt, hogy a rákövetkező időszakban pontosabb értékelések készültek az ország környezeti állapotáról (többek között az 1992-es Riói Világkonferencia alkalmából, illetve 1994-ben a KTM szervezésében), valamint 1994-re befejeződött az ország környezeti jövőképét körvonalazó vizsgálat, amely a későbbiekben segítette a hosszabb távú stratégiai célkitűzések megfogalmazását.

Ezekkel párhuzamosan több környezetvédelmi szakterületen készültek behatóbb elemzések és programok (hátrahagyott környezeti károk felmérése, levegőtisztaság-védelmi program megalapozása, illetve továbbfejlesztése, helyzetkép a hulladékgazdálkodásról és a teendőkről, a környezetvédelem közgazdasági eszközei stb.)

A jelenleg hatályban lévő – a stratégiai tervezésre épülő – hazai környezetvédelmi program legközvetlenebb előfutárának az 1994-ben elkészült Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepció tekinthető. E koncepció elkészítését a 90/1993 (XI. 17.) OGY számú Országgyűlési határozat írta elő egy olyan időszakban, amikor mind az átalakuló hazai társadalmi-gazdasági viszonyok miatt, mind pedig a nemzetközi követelmények miatt is sürgetővé vált a környezetvédelem “felértékelése”, a felhalmozott környezeti károk felszámolása, a környezet minőségének javítása, a további káros környezeti hatások megelőzése.

A nemzetközi elvárások teljesítése – a vonatkozó multilaterális nemzetközi egyezmények előírásain túlmenően – elsősorban abból a törekvésből fakadt, hogy mielőbb csatlakozhassunk az euro-atlanti integrációs szervezetekhez. A környezetvédelem területén is az OECD-be való felvételünket a nemzetközi szervezet részéről komoly elemzések és kritikai értékelések előzték meg. Az Európai Unió ennél jóval szigorúbb követelményeket támaszt ezen a területen is a jelentkezőkkel szemben: át kell venni és alkalmazni kell a Közösség vonatkozó – igencsak terjedelmes, részletes, szigorú és mindenekelőtt a közös piac hatékony működését biztosító – környezetvédelmi joganyagát.

Emellett ebben az időszakban már hosszabb ideje folyt egy korszerű környezetvédelmi törvény előkészítése. A szükséges környezetvédelmi jogi és programbeli alapok mellett halaszthatatlan volt a környezetvédelmi beruházásokhoz a megfelelő pénzügyi keretek biztosítása, továbbá az intézményrendszer fejlesztése.

Az adott időszakot jellemző gazdasági recesszió ugyan csökkentette valamelyest a káros környezeti hatásokat, de féltő volt, hogy a gazdasági átalakulás, a privatizáció, a külföldi beruházók növekvő mértékű hazai megjelenése hamarosan megfordítja ezt a tendenciát és a káros környezeti hatások újra növekedni fognak, a környezetvédelem szerepe pedig egyre inkább e hatások utólagos kezelésében fog kimerülni.

Ezért is fontos annak kiemelése, hogy az említett Országgyűlési határozat olyan koncepcionális megalapozásra kérte fel a kormányt, amely “a környezeti és a természeti állapot védelmére és javítására szolgáló politikai és cselekvési programok megalapozását képezi, beleértve ebbe az előkészítés alatt álló, illetve szükségessé váló törvények megalkotását is”.

Az elfogadott koncepció végül külön-külön tárgyalta a környezetpolitikai és a természetmegőrzési (rész)konceptiót, de azok értelemszerűen egyaránt bemutatták: az alapelveket, a prioritásokat, illetve a főbb célkitűzéseket, az adott koncepcióra épülő politika megvalósításának alapvető eszközeit, a végrehajtásért felelős főbb szereplőket, a közöttük szükséges felelősség- és tehermegosztást, valamint a nemzetközi együttműködésből adódó főbb feltételeket, követelményeket.

A nem-kormányzati stratégiai tervezési-elemzési-programozási kezdeményezések sorából itt három átfogó munkát emelünk ki. A környezetvédő mozgalmak 1995-re készítették el "A fenntartható fejlődés programját". amely részletes koncepcionális megközelítéseket és konkrét szakterületi célokat, feladatokat adott meg. E program a "hatályos" hazai környezetstratégiánál és különösen az arra épülő környezetvédelmi programnál sokkal tágabb megközelítést tartalmaz. A Levegő Munkacsoport több éve készít sokoldalú elemzéseket és javaslatokat az állami költségvetés és adórendszer "környezetbarát" reformjához; e javaslatok is egy jól meghatározott környezetstratégiára épülnek és lényeges társadalompolitikai (szociális, foglalkoztatáspolitikai stb.) és hosszútávú közgazdasági szempontokat is figyelembe vesznek. A Magyar Tudományos Akadémia a "Magyarország az ezredfordulón" c. stratégiai kutatási programjának keretében átfogó vizsgálatok folytak és ennek alapján stratégiai javaslatok készültek az uniós integrációval kapcsolatos környezetvédelmi feladatainkra, hazai érdekeink képviselőire és értékeink védelmére vonatkozóan.

A nemzetközi vonatkozások és követelmények

A hazai környezeti problémák megoldása elképzelhetetlen a határokon áterjedő környezeti hatások figyelembe vétele nélkül. Emellett többek között a nemzetközi kereskedelemben, kutatási és technológiai fejlesztésben, politikai és gazdasági integrációban való erősödő részvételünk is egyfelől különféle környezeti következményekkel jár együtt, másfelől pedig hozzásegíthet bennünket is – a megfelelő kutatási eredmények, technológiák segítségével – a meglévő környezeti problémák megoldásához, illetve az újabbak megelőzéséhez (beleértve azokat a másol, illetve globálisan jelentkező káros környezeti hatásokat, amelyekhez magunk is hozzájárulunk).

A környezetstratégia alakításának és végrehajtásának fontos elemei a nemzetközi környezetvédelmi egyezményekből származó követelmények. Az egyezmények jelentős része különféle, határokon áterjedő, illetve globális környezeti hatások korlátozásával foglalkozik. Magyarország számos ilyen nemzetközi megállapodáshoz csatlakozott – elfogadva azok stratégiai célkitűzéseit és megértve, hogy az azokból fakadó feladatok teljesítése nemcsak alapvető környezetvédelmi, hanem egyúttal lényeges (kül)politikai érdekünk is.

A jogi értelemben vett kötelezettségeket előíró egyezmények mellett említeni kell azokat a nemzetközi programokat is, amelyek átfogó programozási és nemzetközi együttműködési keretet adnak a hazai környezetpolitika számára is. Elsősorban a pán-európai (ENSZ EGB égisz alatt szervezett) "Környezet Európanak" programról, illetve az ahhoz kapcsolódó, 1993-ban Luzernben elfogadott Közép- és Kelet-Európai Környezeti Intézkedési Tervről, valamint a sokkal tágabb szemléletű, a fenntartható fejlődés témakörével foglalkozó ENSZ-programról van szó. Ez utóbbit az ENSZ keretében 1992-ben elfogadott "Feladatok a XXI. századra" című dokumentum tartalmazza, amely a fenntartható fejlődés – a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi szempontból is fenntartható fejlődés – globális programja.

A környezetstratégia fejlesztése, illetve a környezetpolitikai feladatok meghatározása szempontjából a legkritikusabb kérdések világosan körvonalazódtak az OECD-be való felvételünk során is. E területek a következők: az általános környezetpolitika végrehajtása; a környezetvédelmi intézményrendszer korszerűsítése; a hulladékgazdálkodás, a szennyvízkezelés, a vegyi anyagokkal kapcsolatos és a katasztrófa elleni védelem jogi szabályozása, továbbá e jogszabályok érvényesítése. A csatlakozási tárgyalások az OECD Tanács egy 1994-es határozata alapján kezdődtek meg és a környezetvédelem területén a csatlakozási követelményeknek való megfelelés vizsgálata a következő témacsoportokat ölelte fel: környezetpolitika és intézményrendszer; az OECD környezetpolitikai eszközeinek összevetése a magyar szabályozórendszerrel, valamint a nemzetközi környezetvédelmi egyezmények teljesítése; hulladékgazdálkodás; a vegyi anyagokkal és vegyi balesetekkel kapcsolatos szabályozás. Emellett az általánosabb elemzések tárgya volt az, hogy a környezeti szempontok hogyan integrálódnak a gazdaságpolitikába és a különböző ágazati politikákba (ipar, energetika, közlekedés, mezőgazdaság).

A környezetvédelmi és számos más szakterületen folytatott értékelés után a felvételi kérelmet kedvezően bírálták el és 1996-ban hazánk az OECD tagja lett; ettől kezdve viszont e szervezet környezetvédelmi elvárásaira tekintettel kell lennünk a környezetstratégia továbbfejlesztése során is. Ez különösen igaz a hulladékgazdálkodási és vegyi anyagokkal kapcsolatos politikára és szabályozásra. Az OECD vegyi anyagok politikája és szabályozása – szemben a jelenlegi hazai gyakorlattal – nemcsak a vegyi kockázatok emberi egészségre gyakorolt hatásaira terjed ki, hanem a környezetre is. A hulladékok (különösen a veszélyes hulladékok) keletkezésének megelőzése, a biztonságos kezelés fontos területe az OECD környezetpolitikájának. Az OECD e rendkívül bonyolult témakört úgy próbálja rendezni, hogy a határokon átszállított veszélyes hulladékok szabályozása összhangban legyen a szabadkereskedelem elveivel, ugyanakkor ne jelentsen kockázatokat az emberi egészségre és a környezetre. Ehhez harmonizálni kell mind az OECD-n belül, mind az azon kívüli régiókban a hulladékbesorolást, az ellenőrzési- engedélyezési eljárásokat.

Az OECD minden egyes csatlakozó ország, így Magyarország esetében is rendkívüli hangsúlyt helyezett a nemzetközi környezetvédelmi egyezmények végrehajtására. Főként az Éghajlatváltozási Keretegyezményben vállalt – az üvegházhatású gázok kibocsátás-korlátozására vonatkozó – kötelezettségek teljesítése iránt tanúsítottak megkülönböztetett figyelmet. Az OECD-tagságból eredő kötelezettségek között külön hangsúlyt kaptak azok a környezetvédelmi jellegű jogszabályok, amelyek a csatlakozásunkkor még hiányoztak vagy nem feleltek teljességgel az OECD kritériumainak (vegyi anyagokra, hulladékgazdálkodásra, "ipari" katasztrófák megelőzésre, elhárítására vonatkozó törvények). A leglényegesebb környezetpolitikai követelmények között sorolták fel a környezeti adatokhoz való hozzáférhetőséget, a döntések átláthatóságát, a megfelelő intézményi háttér kialakítását, a nemzetközi környezetvédelmi együttműködésben való hatékony részvételt.

Magyarország új tagként már nemcsak a szervezet elvárásaival szembeül, hanem egyúttal részese is az OECD keretében a környezetpolitika alakításának. Ebből a szempontból az elmúlt időszakban környezetvédelmi szempontból is az egyik legkényesebb ügy volt a beruházásokkal kapcsolatos multilaterális egyezmény vitája. Közvetlenül bennünket érint, hogy az OECD jelenleg készíti elő hazánk környezeti teljesítmény-értékelését.

Hazánk társulási megállapodást kötött az Európai Unióval 1991-ben és ezzel formálisan is megkezdődött annak a politikai szándéknak a megvalósulása, hogy a megfelelő feltételek teljesítése esetén csatlakozhassunk az EU-hoz.

Már az általános jellegű szempontokat megfogalmazó "Európai Megállapodás" is külön hangsúlyozta a környezetvédelem, illetve az ezt is magában foglaló fenntartható fejlődés fontosságát: "70. Cikk ... 2. Magyarország gazdasági és társadalmi fejlődését előmozdító politikák kialakításának a fenntartható fejlődés elveiből kell kiindulni. Ezek a politikák egyebek között az iparra, ideértve a bányászatot, az építőiparra, a beruházásokra, a mezőgazdaságra, az energiára, a szállításra, a távközlésre, a regionális fejlesztésre és az idegenforgalomra vonatkoznak. A környezetvédelmi megfontolásoknak már kezdettől fogva szerepet kell játszaniuk ezekben a politikákban. Ezeknek a politikáknak figyelembe kell venniük a harmonikus és fenntartható társadalmi fejlődés követelményeit is." (1994. évi I. tv. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt kihirdetéséről).

A csatlakozás előkészítésének lényeges állomása volt az Európai Bizottság által 1997-ben kiadott országértékelés, amelynek környezetvédelmi fejezete egyrészt viszonylag jónak (kevésbé károsítottnak) minősítette természeti környezetünk állapotát a többi jelölt országhoz képest, másrészt viszont nagyon kritikusan értékelte helyzetünket és világossá tette, hogy lényeges feladataink vannak a felkészülés érdekében. E megállapításokat figyelembe kell venni a környezetstratégia továbbfejlesztésénél és a konkrét környezetpolitikai feladatok, intézkedési tervek meghatározásánál.

Az országvélemény külön is megjelöl néhány kritikusabb területet, ahol jelentősebb erőfeszítésekre van szükség a követelmények teljesítéséhez. A hulladékgazdálkodással kapcsolatban intenzív jogalkotási tevékenységre van szükség ahhoz, hogy e területen a közösségi környezetvédelmi joganyag teljes átvétele középtávon megtörténhessen. A legsürgetőbb feladat e téren a hulladékgazdálkodási törvény megalkotása. Ugyanakkor a jogi szabályozással párhuzamosan jelentős erőfeszítésekre van szükség a hulladékgazdálkodási rendszer működtetéséhez szükséges műszaki és gazdasági, valamint társadalmi

feltételek javításában. Az országvélemény kiemelten foglalkozik a szennyvízkezelés problémájával is és jelzi, hogy a települési szennyvizek kezelésének ügye jelentős mértékben megoldatlan; e feladat látszik a legköltségesebb és emiatt is csak hosszabb távon megoldható környezetvédelmi problémának. A levegőtisztaság-védelemmel összefüggő teendők mellett több konkrétabb témakör is szerepel az országvéleményben (például, a városi közlekedés környezetbarátabbá tételének igénye). Az integrált környezetstratégia továbbfejlesztésénél természetesen tekintetbe kell venni, hogy környezetvédelmi szempontból az értékelés több más ágazatra (iparra, közlekedésre, mezőgazdaságra stb.) vonatkozó fejezete is tartalmaz fontos megállapításokat.

Jelenleg gyorsított ütemben folyik a csatlakozás előkészítése elsősorban az EU joganyagának átvételével, az "átvilágítással" és a konkrét tárgyalások előkészítésével. Ebben a folyamatban a környezetvédelem az egyik legkritikusabb terület. A legfontosabb feladatokat már a Bizottság legutóbbi, 1998 végén készült ("reguláris") jelentése is megjelölte. A Bizottságnak a környezetvédelemmel kapcsolatos átvilágítással foglalkozó előzetes értékelése szerint a megfelelő jogharmonizáció várhatóan befejeződik 2002-ig, de a tényleges jogalkalmazáshoz, végrehajtáshoz több témában türelmi időre lehet szükség. Az előzetes információk szerint több mint húsz olyan EU-jogszabályról van szó, ahol szükség lehet ilyen átmeneti időszakokra. Ezek pontosítása folyamatban van: jelenleg folyik a környezetvédelmi jogharmonizációs program felülvizsgálata az *acquis* átvételére vonatkozó nemzeti program módosításának keretében és röviddel ezelőtt fogadta el a Kormány e témakörben a tárgyalási pozíciókat tartalmazó - előterjesztést. A környezetstratégia továbbfejlesztése, a prioritások meghatározása szempontjából is alapvető jelentősége van e kritikus végrehajtási feladatok számbavételének. A különösen kényes (nagy beruházási igényű) területek a következők: szennyvízelvezetés és -kezelés a vonatkozó EU-irányelv előírásainak betartásával; szennyvíz-iszap kezelés; ipari eredetű szennyezéskibocsátás korlátozása és a legjobb elérhető technika alkalmazása a már működő üzemekben is; a nagyteljesítményű tüzelőberendezések emisszióinak korlátozása és általánosabban a levegőminőség javítása (beleértve a megfigyelőrendszer fejlesztését az EU-szabályozásnak megfelelően); feladatok a hulladékgazdálkodás területén, beleértve a még mindig hiányzó átfogó és EU-konform kerettörvényt, a megfelelő volumenű és környezetvédelmi előírásoknak megfelelő (regionális, ill. helyi) hulladékkezelő, ártalmatlanító, hasznosító lerakó kapacitásokat; külön említendő a veszélyes hulladékok megfelelő kezelésének kérdése.

A elvégzendő feladatok közül külön is ki kell emelni azokat, amelyek teljesítése nem lehetséges a csatlakozás feltételezett időpontjáig; ezek a következők: csomagolási hulladékok megfelelő arányú újrahasznosítása; veszélyes hulladékok elégetéséből eredő káros emissziók korlátozása; megfelelő települési szennyvíztisztítás minden 2000 főnél nagyobb településen; felszíni vizek ipari szennyezésének korlátozása; felszín alatti vizek szennyezésének szabályozása (korlátozása); ipari eredetű levegőszennyezés; nagy tüzelőberendezések kén-dioxid- és nitrogén-oxid-kibocsátásának korlátozása; veszélyes anyagokkal kapcsolatos ipari kockázatok szabályozása (Seveso-direktiva); a különböző üzemekben a környezetvédelmi szempontból elérhető legjobb technológiájú berendezésekkel való termelés, illetve az ezt előíró integrált engedélyezési eljárás (IPPC-direktiva). E követelményeket megkülönböztetetten számításba kell venni a prioritások kiválasztásánál.

Az EU joganyaga mellett a hazai környezetpolitika fejlesztése szempontjából külön is említeni kell az EU környezetvédelmi programját – az Európai Unió Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogramját –, amely jelentős hatással volt a hazai stratégia és a környezetvédelmi program tervezésre. Ez az EU-program a fenntartható fejlődés elveit követi, s ennek megfelelően tételesen foglalkozik az egyes ágazatok sajátos környezetvédelmi feladataival is, továbbá a környezetvédelemmel szervesen összefüggő gazdasági-társadalmi tendenciákkal, hatásokkal és teendőkkel.

A hazai jogszabályi háttér

1995 májusában fogadta el az Országgyűlés "A környezet védelmének általános szabályairól" szóló törvényt (1995. évi LIII. törvény). A környezetvédelem "alaptörvénye" új fejezetet nyitott a környezetvédelmi szabályozás történetében. Bár a korábbi törvény (Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény) a maga idejében korszerűnek számított, annak megalkotása óta túl hosszú időszak telt el és különösen a 90-es években már az alapjaiban változó társadalmi-gazdasági körülmények között nagyon "lemaradt" a környezetvédelmi jogalkotás. Az új törvény jogszabályi alapot adott a formálódó környezetstratégiához és az arra épülő átfogó fejlesztési programalkotáshoz, a szervezeti, intézményi

rendszerek, a környezetvédelmi eszközrendszerek fejlesztéséhez, az állami kötelezettségvállalás, a társadalmi részvétel, illetve a felelősségi viszonyok rendezéséhez.

A törvény lényegében megalapozta a további jogalkotási, környezetpolitikai és intézményfejlesztési programokat is. Ennek megfelelően a rákövetkező években egy sor kapcsolódó törvény látott napvilágot (így az annak 3. § (1) és (2) bekezdésében felsorolt egyes tárgykörökben); egyebek mellett: az 1995. évi LVI. törvény "A környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról"; az 1995. évi LVII. törvény "A vízgazdálkodásról"; az 1995. évi XCIII. törvény "A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról"; az 1996. évi LIII. törvény "A természet védelméről"; az 1996. évi LIV. törvény "Az erdőről és az erdő védelméről"; az 1996. évi LV. törvény "A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról"; az 1996. évi CXVI. törvény "Az atomenergiáról"; az 1997. évi LXXVIII. törvény "Az épített környezet alakításáról és védelméről". Ezek és más ágazatok (pl. az energetika) újabb keletű vonatkozó jogszabályai is jelentősen kiegészítették azt a feltételrendszert, amelyet figyelembe kell venni a környezetstratégia továbbfejlesztésénél.

A környezetvédelmi feladatok tervezésére vonatkozóan a környezetvédelmi törvény mindenekelőtt előírta a Nemzeti Környezetvédelmi Program kidolgozását. Ezáltal törvényi szinten tisztázódott, hogy a formálódó környezetstratégia gyakorlati érvényesítésére megfelelő országos szintű átfogó programra van szükség, továbbá "40. § (4) A Programban foglaltakat az ország társadalmi-gazdasági tervének ... meghatározása, a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, a terület- és településfejlesztés, a regionális tervezés, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló állami tervezési és végrehajtási tevékenység során érvényre kell juttatni" és "(5) A Programmal összhangban – külön törvény rendelkezései szerint – regionális és megyei környezetvédelmi programok készítendőek."

A környezetstratégia alapelvei

A hazai környezetstratégia az általánosan elfogadott környezetvédelmi alapelveken nyugszik. Az alapelvek rendszerezésére és magasszintű elfogadására már sor került az 1972. évi stockholmi ENSZ-konferencián; húsz évvel később pedig – alaposan kiegészítve és pontosítva – a tágan értelmezett (környezeti szempontból is) fenntartható fejlődés alapelveiként hagyták jóvá azokat az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciáján. Az 1995. évi környezetvédelmi törvényünknek is egyik alapvető célja "a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosítása" és ezzel összhangban a törvény tételesen feltünteti a meghatározó alapelveket.

A *megelőzés és a helyreállítás* alapelvei magukban foglalják a káros környezeti hatások, a környezet-szennyezés megelőzését, a környezetterhelés mértékének csökkentését, a környezetkárosítás megszüntetésére vonatkozó felelősséget. Ennek megfelelően a törvény előírja azt, hogy "6. § (1) A környezethasználatot úgy kell megszervezni és végezni, hogy (a) a legkisebb mértékű környezetterhelést és igénybevételt idézze elő; (b) megelőzze a környezetszennyezést; (c) kizárja a környezetkárosítást."

Az *elővigyázatosság* elve, amelyet akkor kell követni, amikor a káros környezeti hatásokra vonatkozó tudományos bizonytalanság ellenére csökkenteni kell vagy el kell kerülni a kockázatokat azokban az esetekben, amelyek során súlyos vagy visszafordíthatatlan környezeti károk következhetnek be a jövőben.

A környezetkárosító felelőssége, a "*szennyező fizet*" elv kiterjesztett értelmezése és ez magában foglal mindenfajta helytállási kötelezettséget.

Átfogó elvként jelenik meg a *környezeti szempontok külső és belső integrálásának* szükségessége és ezzel összhangban a környezeti szempontok figyelembe vétele a gazdaság folyamataiban, azaz minden közvetlen vagy áttételes környezeti hatással járó gazdasági tevékenység esetében is a szennyező és a környezethasználó fizet elvének érvényesítése.

Az *együttműködés* elve értelmében az állam, illetve az azt képviselő szervezet, a környezetet használó és a társadalom között érvényesül és ennek értelmében a különböző jogok és kötelezettségek a legjobban akkor érvényesíthetők, ha az érintettek együttműködésben járnak el. Tágabban az együttműködés elvét kell alkalmazni a határon áterjedő környezeti problémák megoldása érdekében, azaz a nemzetközi kapcsolatrendszerben is.

A *tájékoztatás, tájékoztatás és nyilvánosság* elve a környezetre vonatkozó tények, adatok megismerésének jogát jelenti mindenki számára. A törvény vonatkozó rendelkezései pontosítják az ezzel kapcsolatos felelősséget: "12. § (2) A környezet védelmével kapcsolatos állampolgári jogok gyakorlása és

kötelezettségek teljesítése céljából az állam mindenki számára lehetővé teszi a környezet és az egészség lényeges összefüggéseinek, a környezetkárosító tevékenységek és azok fontosságának megismerését. (3) Az állami szervek és az önkormányzatok feladatkörükben kötelesek a környezet állapotát és annak az emberi egészségre gyakorolt hatását figyelemmel kísérni, az így szerzett adatokat nyilvántartani, és – a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény által megállapított kivételekkel – hozzáférhetővé tenni, és a megfelelő tájékoztatást megadni. (4) A környezethasználót – e törvény rendelkezései szerint – tájékoztatási kötelezettség terheli az általa okozott környezetterhelés és -igénybevétel, valamint környezetveszélyeztetés tekintetében.”

Fontos elvet jelent a *környezetpolitika regionalizálása* és a *szubszidiaritás elvének* betartása, amelyek alapján a környezetvédelmi intézkedésekkel kapcsolatos tervezési, döntési, végrehajtási feladatokat elsősorban azon a szinten kell ellátni, ahol az adott probléma keletkezett. Ennek azonban feltétele a tervezéshez, döntéshozatalhoz, a végrehajtáshoz szükséges feltételek biztosítása is.

Ezekre az alapelvekre kell épülnie a környezetstratégiának és a konkrét célokat és feladatterveket tartalmazó környezetvédelmi programoknak, illetve az intézkedési terveknek. Ezekre az alapelvekre épült az Európai Unió keretében elfogadott környezetvédelmi akcióprogram és az 1997-2002-es időszakra szóló hazai környezetvédelmi program is. Ez utóbbi a fentiekén kívül külön is feltünteti a “fenntartható fejlődést”, amely szerint úgy kell javítani az emberi élet minőségét, hogy közben a természeti erőforrások és az életfenntartó ökológiai rendszerek teherbíró és megújuló képességének határain belül maradjunk.

A környezetstratégia fő célkitűzései

A környezetpolitika alapvető stratégiai célkitűzése a megfelelő környezeti feltételek biztosítása, illetve megőrzése a jelen és a jövő nemzedékek számára. Megfelelő (egészséges és biztonságos) *környezeti állapot* és megfelelő *természeti erőforrások* szükségesek ahhoz, hogy a társadalmak törekedhessenek a fenntartható fejlődés elérésére és ugyanezek a feltételek adottak legyenek az elkövetkező nemzedékek számára is. A társadalmi haladás és a gazdasági fejlődés viszont akkor és csak akkor lehetséges, ha közben a környezet is “fennmarad” - beleértve annak meghatározó minőségi és mennyiségi mutatóit.

Ebből nyilvánvalóan következnek azok a környezetstratégiai célkitűzések, amelyek szerint a korábbi környezeti problémákat (környezet-károsításokat) meg kell oldani, illetve meg kell előzni az újabb káros környezeti hatások kialakulását, a természeti erőforrások elapasztását. A korábbi eredetű és a jelenleg is folytatódó káros környezeti hatások sorában különösen azokra kell tekintettel lenni, amelyek visszafordíthatatlan állapotváltozást idézhetnek elő, alapjaiban veszélyeztetik a közösségek létfeltételeit, egészségét, illetve maradandó hatással lehetnek a különböző ökológiai rendszerekre. A környezetstratégiának mindenekelőtt a forrásra – azaz a káros hatást eredendően kiváltó okra – vonatkozó megelőzést kell előnyben részesítenie (ld. a megelőzés elvét); az alkalmazkodás általában csak másodlagos jelentőségű megoldás lehet.

Az 1997-ben elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Program alapvető célja megfelel ezeknek a stratégiai célkitűzéseknek: “A Program szerint a környezetvédelem alapvető célja a meglévő környezeti értékek megóvása, a környezeti károk megelőzése. E mellett lényeges feladat a környezetet károsító hatások korlátozása, illetve megszüntetése, valamint a kialakult környezeti károk felszámolása, illetve a megfelelő környezeti állapot helyreállítása.”

A fenti célkitűzések természetesen sajátos módon jelennek meg a különböző környezeti elemek, a környezet állapotát befolyásoló társadalmi-gazdasági tevékenységek vonatkozásában, valamint a különböző térségekben, illetve területi szinteken. Ez utóbbi szerint megkülönböztetik a globális, a regionális, illetve a “helyi” problémákat. A hazai környezetstratégia kialakítása és továbbfejlesztése szempontjából is az országos-(nagy)térségi-helyi környezeti problémákon kívül lényegesek azok a konkrétabb célkitűzések, amelyek a tágabb földrajzi régióink környezetvédelmére vagy globális környezeti kérdésekre vonatkoznak, hiszen egyrészt magunk is hozzájárulunk a határokon áterjedő egyes hatásokhoz, másrészt bennünket is érnek/érhetnek ilyen hatások.

A környezetpolitika szintjei és szereplői

A környezetvédelmi feladatok megoldása össztársadalmi ügy és csak az együttműködés elvének következetes betartásával érhetőek el eredmények.

Az érintett állami hivatalok mellett fontos feladatai vannak a törvényhozásban és a környezetpolitika alakításában az Országgyűlés megfelelő fórumainak, a problémafeltárásban, a tervezésben és a megvalósításban az önkormányzatoknak és a társadalmi szervezeteknek (különösen a zöldmozgalmaknak), az elemzésben, előrejelzésben, stratégiafejlesztésben a tudományos intézményeknek, a "környezetbarát" technológiák létrehozásában, alkalmazásában, a környezetgazdálkodási rendszerek meghonosításában a vállalkozásoknak.

A környezetstratégia (és az arra épülő környezetvédelmi keretprogram) megvalósítása nemzeti ügy, a környezetvédelmi feladatok eredményes megoldásának feltétele a célok integrációjának biztosítása mind az ágazatok, mind a szakterületek szempontjából. Ennek megfelelően a környezetstratégia fejlesztését, a környezetvédelmi program elkészítését és megvalósítását a társadalom különböző szereplőivel történő folyamatos együttműködésre, egyetértésre kell alapozni. A Nemzeti Környezetvédelmi Program szerint is "vonatkozik ez a környezeti hatások elszennvedőire éppúgy, mint a környezetállapot alakulásáért felelősökre, az önkormányzatokra, vállalatokra, az érintett szakmai és tudományos közösségekre, érdeképviseleti szervezetekre vagy a környezetvédelmi mozgalmakra."

Az országos szintű – az átfogó, "horizontális" kérdéskörökre vonatkozó – együttműködés mellett az egyes szereplők hatékony egyeztetésére és munkamegosztására van szükség ágazati, illetve regionális és helyi szinten. Ehhez megfelelő információ-áramlásra, a kormányzati szereplők részéről a környezeti információkhoz való hozzáférés biztosítására és az érintetteknek a döntési folyamatokba való bevonására van szükség. Erre irányuló rendelkezéseket most már nem csak a környezetvédelmi törvény tartalmaz, hanem tekintettel kell lennünk a vonatkozó EU-irányelvre és Aarhusi egyezményre is.

Ebben a vonatkozásban a gazdálkodók, illetve a vállalkozók szerepét külön is hangsúlyozza az 1997-ben elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Program. Eszerint javítani kell a gazdálkodók részvételi lehetőségeit a környezetvédelemben, így ahol ez lehetséges olyan megoldásokat kell kialakítani, amelyek az érintettek számára gazdasági haszonnal is járnak. Ebből a szempontból szakítani kell azzal a szemlélettel, hogy csak azok a fejlesztések támogathatók környezetvédelmi szempontból, amelyek valamilyen száz százalékgig környezetvédelminek minősített "csövégi" megoldást jelentenek. Erre annál is inkább szükség van, mert a vállalkozók részvétele nem megfelelő mértékű a környezetvédelmi fejlesztések terén.

Mindezek alapján a stratégiának is az egyik legfontosabb eleme a vállalkozók részvételének növelése a környezetvédelemben. Ennek sajátos eszközei a környezetkímélő és az ún. ökológiailag tiszta technológiák, termékek, termelési rendszerek, valamint a környezettudatos (környezetközpontú) vállalati irányítási rendszerek fejlesztése és alkalmazása. A partneri viszonyoknak itt is jelentősége van, hiszen a megfelelő szabályozók, az ösztönzők kialakításával is segíthető az említett technológiák és irányítási rendszerek meghonosítása. A kormányzat ilyen irányú kötelezettségét az 1995-ös környezetvédelmi törvény is előírja: "41. § (5) A Kormány környezetvédelmi feladata különösen: ... b) a környezetvédelem követelményeinek megfelelő környezetkímélő vagy környezetbarát termékek előállításának, technológiák, létesítmények megvalósításának, elterjedésének elősegítése;"

A környezetstratégia továbbfejlesztésének lehetőségei

A hazai környezetstratégia, az arra épülő programok és a végrehajtást segítő intézmények sokat változtak egy évtized alatt. A stratégia átvette a fenntartható fejlődés, az integrált környezetvédelem alapelveit, világossá teszi, hogy a környezetvédelmi problémákat a társadalmi-gazdasági feladatokkal együtt kell vizsgálni és megoldani, egyértelműen összekapcsolja a hazai feladatokat és a nemzetközi kötelezettségekből, együttműködésből eredő teendőket. Ugyanakkor több elv, elvárás és módszer nem megfelelően tükröződik a stratégia tervezés keretében, annak részletesebb kifejtésében. Ez kihat a környezetvédelmi programozásra és a kapcsolódó ágazati programokra is. Számottevő mértékben ennek tudható be, hogy a környezetvédelem még mindig nem egyenrangú része a nemzetgazdasági fejlesztési tervezésnek. Ezzel összefüggésben nem megfelelő a társadalom környezeti ismerete, alacsony szintű a környezeti tudatosság, a természeti folyamatok és emberi tevékenységek által kiváltott helyi és a nagyobb léptékű környezeti hatásokkal, kockázatokkal szembeni "érzékenység".

Mindezek alapján a következő általános jellegű javaslatok tehetők a környezetstratégia fejlesztésével és érvényesítésével kapcsolatban:

- a megelőzés és elővigyázatosság elvének következetesebb alkalmazása;

- környezetünk állapotának, változásának alaposabb értékelése;
- a környezeti k+f erősítése, az elméleti és alkalmazott környezettudomány szerepének erősítése ahhoz, hogy az okok és hatások megfelelő vizsgálatával hatékony megelőzési, megoldási módokat lehessen kidolgozni;
- a környezeti tudatosság erősítése, annak elősegítése, hogy jobban ismertek legyenek a környezeti hatások és kockázatok;
- a környezetvédelmi szempontok figyelembevételével a környezetvédelem tényleges integrálása, az ágazatközi együttműködés erősítése;
- a társadalmi részvétel javítása, azon feltételek biztosítása, hogy a szubszidiaritás elve érvényesülhessen; az állam, a nem-kormányzati szervezetek, a vállalkozások, önkormányzatok, helyi közösségek szerepének, felelősség- és munkamegosztásának pontosítása;
- a globalizációval együtt járó és a határokon áttérjedő újabb környezeti hatások elemzése és az ezzel összefüggő stratégiai tervezés erősítése;
- a környezetvédelem közgazdasági vetületeinek elemzése, a természeti erőforrások és a környezeti költségek (externáliák) értékelésének érvényesítése a “fenntarthatóság” alapján.

NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM

A program készítése, elfogadása és jelentősége

A Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP) elkészítését az 1995. évi környezetvédelmi törvény írta elő – egyúttal meghatározva annak fő tartalmi elemeit: “40. § (1) A környezetvédelmi tervezés alapja a hatévente megújítandó, az Országgyűlés által jóváhagyott Nemzeti Környezetvédelmi Program (a továbbiakban: Program). (2) A Programnak – a Program időtartamára vonatkozóan – tartalmaznia kell: a) a környezet állapotának bemutatását; b) az elérni kívánt környezetvédelmi célokat és célállapotokat; c) a célok és célállapotok elérése érdekében végrehajtandó feladatokat, azok megvalósításának sorrendjét és határidejét; d) a kitűzött célok megvalósításának eszközeit, ideértve a pénzügyi igények forrásának tervezett megjelölését is; e) azoknak a területeknek a kijelölését, amelyeken különleges környezetvédelmi intézkedések szükségesek, valamint az intézkedések tartalmát.” E rendelkezések alapján készült el a Program a környezetvédelmi tárca koordinálásával, a különböző kormányzati szervek közötti és a nem-kormányzati szervezetekkel való többszörös egyeztetés alapján.

Az Országgyűlés által 1997 szeptemberében (ellenszavazat nélkül) elfogadott Program egy hat évre szóló beavatkozási tervrendszer, amelynek fő céljai a következők: az egészséges környezet feltételeinek biztosítása, az emberi egészséget károsító, veszélyeztető hatások csökkentése, megszüntetése; az élő és élettelen környezet természetközeli állapotának megőrzése, a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása; a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható fejlődés elveinek figyelembe vétele; a lételemnek tekintett természeti erőforrásokkal való takarékos, értékvédő gazdálkodás; a gazdasági fejlődés és a környezet harmonikus, az ésszerű környezet-igénybevételre és a minimális környeztkárosításra törekvő viszonyának megvalósítása.

A Program a kijelölt célok alapján megfogalmazza a legfontosabb feladatokat, cselekvési irányokat, a megvalósítás eszközeit és a szükséges intézkedéseket az elkövetkezendő időszakra. Ez az időszak meghatározó az integráció szempontjából is: “A Program szempontjából kulcskérdés, hogy Magyarország környezetvédelmi szempontból meg tudja felelni az Európai Unióhoz történő csatlakozás feltételeinek. ... A Program szempontjából kiemelt cél, hogy hat éven belül a csatlakozással kapcsolatos alapvető tartalmi és formai feladatokat meg kell oldani és a további tartalmi feladatok megoldását el kell kezdeni. ... A csatlakozáshoz kapcsolódó feladatok elsősorban különböző szabályozások, szabványok, normák bevezetését és érvényesítését és azt az integrációs törekvést jelentik, amelyet a stratégia a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban már megfogalmazott. A szabályozások bevezetésénél figyelembe kell venni, hogy más a bevezethetőség és más az érvényre juttathatóság idő- és ráfordítás igénye.” Ez utóbbi megállapítás is arra utal, hogy mind a korábbi hazai célkitűzések, mind az EU környezetvédelmi joganyagához, normáihoz való alkalmazkodás (közelítés) kapcsán a jogharmonizáció, a jogrendszer és részben az intézményrendszer fejlesztése viszonylag rövid idő alatt, a jelenlegi költségvetési viszonyok között biztosítható költségkeretekkel megoldható. Ugyanakkor a legnagyobb problémát jelentő fejlesztések, környezeti beruházások, környezeti szempontból a leghatékonyabb technológiák bevezetése jóval költségigényesebb feladat. A környezetvédelem tényleges integrálása, a megelőzés elvének következetes alkalmazása, a környezeti ismeretek és szemlélet javítása és ennek alapján a társadalom környezet-tudatosságának jelentős mértékű erősödése pedig várhatóan csak nagyon lassan valósul meg.

A program pillérei

A program alapjául szolgáló környezetstratégia koncepcionális, jogi, korábbi nemzetközi előzményeit röviden bemutattuk a II. részben. Ennél konkrétabban a program elkészítésekor figyelembe kellett venni a hatályos környezetvédelmi feladatterveket és ágazati kezdeményezéseket, a környezetvédelmi szempontból meghatározó hazai gazdaságfejlesztési irányokat, továbbá a nemzetközi kötelezettségeket és a nemzetközi együttműködési programokból adódó teendőket.

Amellett, hogy az 1991-ben elfogadott Rövid- és Középtávú Környezetvédelmi Intézkedési Tervet és az 1994-ben elfogadott Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepciót kiindulási alapnak

tekintették az NKP tervezésénél, több hatályban lévő szakterületi – például, levegőtisztaság-védelmi, szennyvízkezelésre vonatkozó – koncepciót, programot teljes egészében átvett a Nemzeti Környezetvédelmi Program. Ez a megoldás összhangban állt azzal az igénnyel, hogy átfogó keretprogram készüljön, amely integrálja a különböző szektorok környezetvédelmi jelentőségű feladatait és általános keretet ad a konkrétabb környezetvédelmi terveknek is. Ugyanakkor magának a keretprogramnak is illeszkednie kell a gazdaságfejlesztési tervezéshez, s ez azt jelenti, hogy a jelenlegi szakaszban is a program végbehajtását szolgáló éves intézkedési tervek készítésekor tekintettel kell lenni az aktuális éves, illetve középtávú gazdaságfejlesztési tervekre. Ezek a szempontok különösen fontosak lesznek majd az újabb keretprogramok tervezésénél.

A nemzetközi "pillérek" egyfelől azokból a nemzetközi környezetvédelmi egyezményekből adódó kötelezettségeket jelentik, amelyekhez hazánk csatlakozott, másfelől a különböző nemzetközi szervezetekkel (EU, OECD, illetve az ENSZ és annak szakosított szervezetei), továbbá a más országokkal fennálló kapcsolatainkból eredő környezetvédelmi jellegű teendőinket.

A hatályos nemzetközi kötelezettségek legfontosabb jogalapját a levegőkörnyezet-védelemre, a felszíni vizek védelmére, a természetmegőrzésre, a jelentős környezeti hatással járó tevékenységek szabályozására, illetve korlátozására vonatkozó multilaterális egyezmények jelentik. Olyan számunkra is lényeges nemzetközi megállapodásokról van szó, mint például a légköri SO₂, NO_x, VOC, CO₂ kibocsátással, az ózonréteget károsító anyagok kibocsátásával foglalkozó egyezmények, a határvízi egyezmény, a környezeti hatásvizsgálatokkal, az ipari baleseti kockázatokkal, a biológiai sokféleség megőrzésével és az azzal összefüggésben biotechnológiai kérdésekkel foglalkozó egyezmény. Nagyszabású feladatot jelent az EU környezeti és más szektorok kapcsolódó joganyagának átvétele és alkalmazása. E nemzetközi vonatkozású követelmények teljesítésének is átfogó keretet ad a Program úgy, hogy számos esetben a Programban foglalt (a Program által is átvett) szakosított feladattervek tartalmazzák a megfelelő célkitűzéseket és eszközöket (Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Program, Nemzeti Természetvédelmi Alapterv stb.).

A fontosabb ágazati programok, feladatok és a végrehajtás egyes eszközei

Az NKP környezeti elemeként, továbbá a települési és épített környezetre, külön a természetvédelemre és néhány sajátos "hatótényezőre" – a környezet állapotának javításához, a természeti értékek megőrzéséhez – célokat, célállapotokat határoz meg és ezek figyelembevételével részletezi az egyes ágazatok teendőit. Ez az integrált megközelítés azt is jelenti, hogy az NKP "átveszi" a folyamatban lévő szakterületi programokat, illetve szükség szerint új programokat tervezését jelöli meg, írja elő. Az ágazati célok, programok, feladatok különösen fontosak az adott szakterületeken tevékenykedő vállalkozások számára, hiszen azok külső feltételrendszerrel is jelentenek a belső irányítási rendszer fejlesztéséhez.

A Program külön foglalkozik az energetika, az ipar, mezőgazdaság-erdőgazdálkodás, közlekedés-szállítás, szolgáltatások területével, illetve a kifejezetten környezetvédelmi szakterületi feladatokkal (pl. a szennyvízelvezetési és szennyvíztisztítási program, Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Program, az állami felelősségi körbe tartozó tartós környezetkárosítások kármentesítési programja, környezet-egészségügyi program).

A végrehajtást szolgáló eszközök között a szabályozást, a finanszírozást (illetve általában véve a különböző közgazdasági eszközöket), a kutatás-fejlesztést, az információs rendszereket, a társadalmi részvétel erősítését szolgáló feltételek kialakítását, javítását említjük. A vállalkozói szféra számára külön is fontos, hogy már az 1995. évi környezetvédelmi törvény vonatkozó rendelkezése szerint is a Kormány egyik fő környezetvédelmi feladata a környezetvédelem követelményeinek megfelelő környezetkímélő vagy környezetbarát termékek előállításának, technológiák, létesítmények megvalósításának, elterjedésének elősegítése (41. § 1. b bekezdés). Ennek megfelelően – a Program részeként – a környezeti erőforrásokkal való hatékony és takarékos gazdálkodás, a "tisztább" termelés feltételeit biztosító szabályozási és közgazdasági eszközrendszernek kiemelkedő jelentősége van elsősorban a vállalkozások szempontjából.

A tervezett pénzügyi források

A Programban meghatározott célok, s azok közül is elsősorban a környezetvédelmi infrastrukturális beruházások (szennyvíztisztítás, települési hulladékok kezelése), valamint a környezetvédelmi informatika és a monitoring hálózatok tekintetében jelentős anyagi ráfordításokra és adminisztratív intézkedésekre van

szükség. A beruházások tekintetében tetemes ráfordításokra lesz szükség mind a központi költségvetés és az önkormányzatok költségvetési kereteinek, mind a környezetvédelmi alap (KKA, ill. jelenleg KAC), mind a magánforrások terhére. Emellett növekvő mértékben lehet számítani az EU által nyújtott támogatásokra is (PHARE, ISPA). Az NKP szerint 2002-re a közvetlen környezetvédelmi fejlesztési kiadások mértéke eléri a nemzeti össztermék 1,7 %-át a magánszféra szerepének fokozatos növekedésével.

A vízgazdálkodással, levegőminőséggel, hulladékkezeléssel kapcsolatban az Európai Bizottság országvéleménye által jelzett "piaci alapú eszközök" (közgazdasági szabályozók) körének jelentős bővítése szükséges. Ezek egyrészt a közforrások további bővítését célozzák (mind a környezetvédelmi termékdíjak, mind a bevezetendő környezetterhelési díjak döntően a KAC-ba folynak majd be, miközben mérlegelendő a helyi önkormányzatok ilyen bevételeinek mértéke), másrészt a bel- és külföldi magánforrások környezetvédelmi célú felhasználásának elősegítése irányába hatnak. A környezetterhelési díjak célja elsősorban a vállalatok környezetvédelmi fejlesztéseinek serkentése (beleértve a korszerű technológiákra való áttérést), de a környezetvédelmi termékdíjak szerepének erősítése is kedvez a használat végén hulladékká váló termékeket feldolgozó ipar fejlesztésének, ami magánforrások bevonását is jelenti. Ezt elsősorban a szennyező fizet elv alapján kell érvényesíteni, illetve jelentősek a központi költségvetési és önkormányzati költségvetési kihatások is. A Környezetvédelmi Alap (Célelőirányzat) bevételei jelentősen emelkednének a környezetterhelési díj bevezetésével, amelyet szintén elsősorban környezetvédelmi beruházásokra kell fordítani. Jelenleg is folynak a kormányzati egyeztetések e díj bevezetésével (mértékével, időzítésével) kapcsolatban. Emellett természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül a lakossági, illetve magánfinanszírozások sem.

A program végrehajtását célzó intézkedési tervek

A Programban meghatározott rövid és középtávú környezeti célállapotok elérése, a megvalósítás ütemezése érdekében évenként intézkedési terveket kell a Kormány elé terjeszteni. A vonatkozó előírásoknak megfelelően rendszeresen beszámolókat is kell készíteni az Országgyűlés számára a program végrehajtásának helyzetéről.

A tervezés összetett feladat többek között az ágazatközi egyeztetés és a költségvetési tervezéssel való összhang biztosítása miatt. A Program első három évében elsősorban azoknak a szakterületi feladatoknak a végrehajtása folyt eredményesen, amelyek futó programjai beilleszkedtek a Nemzeti Környezetvédelmi Programba vagy amelyeket az Programmal párhuzamosan indítottak újtára. Ilyen területek voltak egyebek mellett a környezetvédelmi jogalkotás, beleértve az EU-csatlakozás előkészítésével összefüggő jogharmonizációs feladatok, a kármentesítési program, a környezet-egészségügy, a nemzetközi egyezményekből adódó kötelezettségek széles köre stb. Az 1998-ra és a jelentős késéssel 1999-re elkészített terv részletesen követte a Program átfogó és ágazati célkitűzéseit és komoly támpontot adott a költségvetési tervezés számára is. Mindez összhangban volt a környezetvédelmi törvény előírásával, amely szerint "41. § (2) A Kormány az éves költségvetés előterjesztésekor javaslatot tesz a Programban kitűzött célok megvalósítását szolgáló pénzeszközökre." Az éves célok érvényesítése – különösen a költségvetési vitában – bizonyos esetekben azonban ellentmondásos helyzetet eredményezett. Ezen tapasztalatok alapján a környezetvédelmi tárca előterjesztésének elfogadásával (2169/1999 sz. Kormányhatározat) módosult az éves tervezés: a határozat első szakaszban "csak" az éves tervezési irányelvek összeállítását írja elő, majd a tényleges terv kidolgozását a költségvetési tervezéssel párhuzamosan (jelenleg 1999. szeptember végére) kell elvégezni. Végül e terv szükség szerint módosítandó is a már elfogadott költségvetési törvény alapján.

A hivatkozott határozat egyúttal tervezési irányelveket tartalmaz a Program hátralévő időszakára (2000-2002). Ezek is említik a vállalkozások szempontjából lényeges, önkéntesen vállalható kötelezettségeket, mint amilyen a környezetközpontú irányítási rendszerek bevezetése és ezzel is összefüggésben hangsúlyozzák az érintett társadalmi csoportokkal való együttműködés elősegítését. Továbbá, ugyancsak az NKP-val összhangban, az irányelvek kiemelik a regionális környezetpolitika kialakításának jelentőségét. E két irányelvet külön is részletezi a 2000. évre szóló intézkedési terv irányelv-jegyzéke (környezetirányítási rendszerek, ökoközműzés, környezetvédelmi iparral kapcsolatos vállalkozás-ösztönzés, "tisztább" termelés bevezetése; illetve a térségi programok kidolgozása stb.), de a konkrét intézkedések és felelősök megjelölésére majd csak a tényleges intézkedési tervben kerül majd sor.

Lehetőségek a környezetvédelmi feladatok hatékonyabb végrehajtására

A Nemzeti Környezetvédelmi Programban foglalt sokrétű feladatok végrehajtása, a célkitűzések elérése óriási vállalkozás – különösen a Programmal párhuzamosan indított újabb feladattervek, a több ágazatot, érdekcsoportot érintő teendők, illetve a jelentős költségekkel járó környezetvédelmi fejlesztések-beruházások esetében. A Program “léte” önmagában nem jelent garanciát a végrehajtásra. Ahhoz az érintett kormányzati szervek közötti, illetve a társadalmi érdekcsoportokkal való hatékony együttműködésre, az ágazatok, önkormányzatok és a különböző gazdasági szereplők, vállalkozók szintjén is a megfelelő programok kidolgozására és végrehajtására, az ütemes megvalósítást biztosító konkrét és részletes éves feladattervekre (intézkedési tervek) és megfelelő erőforrásokra van szükség.

A “kapcsolódó” programokba való integrálást a környezetvédelmi törvény is előírja: “40. § (4) A Programban foglaltakat az ország társadalmi-gazdasági tervének [Alkotmány 19. § (3) bek. c) pont] meghatározása, a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, a terület- és településfejlesztés, a regionális tervezés, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló állami tervezési és végrehajtási tevékenység során érvényre kell juttatni.” (5) A Programmal összhangban – külön törvény rendelkezései szerint – regionális és megyei környezetvédelmi programok készítendőek.”

A költséges és állami eszközöket (is) igénylő feladatok esetében különösen fontos azok figyelembevétele az állami költségvetés tervezésekor ahhoz, hogy ne a “maradékelnv” érvényesüljön. Ugyancsak a törvény szerint “41. § (2) A Kormány az éves költségvetés előterjesztésekor javaslatot tesz a Programban kitűzött célok megvalósítását szolgáló pénzeszközökre.”

Ezzel is szorosan összefüggnek azok a – jelenleg nagyon korlátozottan rendelkezésre álló – közgazdasági-pénzügyi eszközök, ösztönzők, amelyek közvetve vagy közvetlenül elősegítik a környezetvédelmi feladatok megoldását és amelyek körét és mértékét növelni kell.

Az előrehaladás értékelésére és a megfelelő “visszacsatolásra” szolgál az az előírás, hogy két évenként összefoglalót kell készíteni a környezet állapotáról és a végrehajtás helyzetéről. A számtalan egymással is összefüggő célkitűzéssel kapcsolatos ütemezéshez és értékeléshez – a környezetállapot követéséhez hasonlóan – célszerű a programhoz illeszkedő informatikai monitoring-rendszer kialakítása.

A nemzetközi együttműködés keretében az európai integrációnak a környezetvédelemmel kapcsolatos követelményei határozzák meg jelenleg a legkomolyabb és legsürgetőbb feladatokat. A Program végrehajtásához és továbbfejlesztéséhez tekintetbe kell venni az EU-joganyag átvételének programját.

A környezetvédelemmel (környezeti információkkal, ismeretekkel, programokkal) kapcsolatos nyilvánosságnak és képzésnek komoly szerepe van a környezet-tudatosság erősítésében.